

הנדון: חוות דעת מטעם פרום קהלת בעניין הצעת החוק להנצחת זכרו של הרב חיים דרוקמן, התשפ"ג-

2023

1. בימים אלה נדונה בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת הצעת החוק להנצחת זכרו של הרב חיים דרוקמן, התשפ"ג-2003 לשם הכנתה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית. ההצעה הונחה על שולחן הכנסת מטעמו של חבר הכנסת משה סולומון (הציונות הדתית) ב-16.1.2023 - שבועות אחדים לאחר פטירתו של הרב דרוקמן זצ"ל, והיא אושרה בקריאה טרומית ב-22.3.2023 ובקריאה ראשונה ב-22.7.2024.
  2. מטרתה של הצעת החוק היא להקים מרכז שינציח את פועלו ומורשתו של הרב חיים מאיר דרוקמן זצ"ל (התשפ"ג, 1932 - התשפ"ג, 2022), ובכלל זה את תרומתו לקירוב חלקי החברה הישראלית מתוך אהבת עם ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל ברוח התורה וההלכה (ס' 1 להצעת החוק). לפי ההצעה יהיה המרכז תאגיד חקוק (ס' 3 להצעת החוק), והוא יכלול מכון (ס' 17 להצעת החוק), ארכיון (ס' 19-21 להצעת החוק) ומוזיאון (ס' 22 להצעת החוק). עוד מוצע להקים ועדה מדעית-חינוכית שתיעץ למנכ"ל המרכז בכל עניין הנוגע בפעילותו המחקרית והחינוכית (ס' 18 להצעת החוק).
  3. הרב דרוקמן זצ"ל היה איש רב-פעלים והטביע חותם בתחומי עשייה מגוונים: רבנות, חינוך, התיישבות, גיור, פוליטיקה (כיהן כחבר הכנסת בשנים 1977-1988 ו-1999-2003 וכסגן השר לענייני דתות בנשים 1981-1983) ועוד. בשל פועלו העשיר ורב השנים זכה הרב בפרס ישראל על מפעל חיים בשנת התשפ"ב-2012. הרצון להנציח את פועלו ולהבטיח את מורשתו מובן וראוי. עם זאת, נראה כי הצעת החוק בנוסחה הנוכחי מעוררת מספר קשיים, כפי שיפורט להלן.
  4. כל התאגידים החקוקים שהוקמו עד עתה לצורך הנצחתם של אישים מתמקדים בדמותם ובפועלם של נשיאים וראשי ממשלה לשעבר: יצחק בן-צבי, זלמן שזר, דוד בן-גוריון, מנחם בגין ויצחק רבין. ההצעה הנוכחית היא תקדימית בראש ובראשונה בכך שהתאגיד החקוק המוצע לא לא נועד להנציח נשיא או ראש ממשלה, כי אם רב שכיהן כאמור כחבר הכנסת וכסגן שר, זכה בפרס ישראל וכבודו במקומו מונח.
- למיטב ידיעתנו, בנקודת הזמן הזאת אין כוונה להנציח במסגרת תאגיד חקוק את דמותם ומורשתם של רבנים בולטים אחרים בציונות הדתית ומחוץ לה, שהלכו לעולמם והטביעו גם הם במהלך חייהם חותם משמעותי לא פחות עמוק על העם, הארץ והמדינה. אחדים מהם אף היו רבותיו של הרב דרוקמן (הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, הרב הראשי אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל והרב דוד כהן זצ"ל - "הרב הנזיר"). רב אחר מהציונות הדתית כיהן אף הוא כחבר הכנסת וזכה בפרס ישראל על מפעל חיים (הרב משה צבי נריה זצ"ל). יש אפוא מקום לשאול מדוע לא יונצחו גם רבנים אלה

ואחרים (דוגמת הרב הראשי אלוף (במיל') שלמה גורן זצ"ל והראשון לציון הרב מרדכי אליהו זצ"ל) במסגרת תאגיד חקוק. בהמשך לכך, אם בעקבות אישורה של הצעת החוק הנוכחית יונצחו רבנים נוספים במסגרת תאגיד חקוק שיוקם לכל אחד מהם בנפרד, אנו חוששים כי נטל כבד עלול להיות מוטל על המנהל הציבורי ועל הקופה הציבורית בטווח הארוך.

5. יתרה מזאת, ועדת החינוך, התרבות והספורט מכינה בימים אלה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית את הצעת החוק להנצחת זכרו של מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל, התשפ"ג-2023. הצעת חוק זו מבקשת להקים מועצה ציבורית להנצחת זכרו של הרב יוסף שכיחן כראשון לציון, הטביע חותם עצום על עולם התורה ועל המערכת הפוליטית בישראל וזכה אף הוא בפרס ישראל - לספרות תורנית. כמו כן, ההצעה מאפשרת לעיריית ירושלים להקים מכרז להנצחת מורשתו ופועלו, אולם הן המועצה והן המרכז - אם יקום - אינם מיועדים להיות תאגידי חקוקים. יש אפוא מקום לתהות מדוע ניתן להסתפק בהנצחת זכרו של רב אחד במסגרת מועצה ציבורית ואילו לשם הנצחתו של רב אחר יש הכרח להקים תאגיד חקוק. לדעתנו, נבחרי הציבור נדרשים לגבש תפיסה עקבית, מערכתית וארוכת טווח בדבר הנצחתם של רבנים חשובים שפעלו במדינת ישראל למן הקמתה במקום לקדם הנצחה מדינתית של רבנים באופן נקודתי ולא שיטתי.

6. מעבר להנצחתם של רבנים באמצעות תאגיד חקוק הונחו על שולחנה של הכנסת הנוכחית הצעות חוק שתכליתן הקמה של תאגידי חקוקים לשם הנצחתם של אישים לא-רבניים שפעלו במערכות הציבוריות בישראל, ובכלל זה שתי הצעות חוק זהות להנצחת זכרה של ראש הממשלה לשעבר גולדה מאיר ז"ל - גם היא כלת פרס ישראל על מפעל חיים, והצעת חוק להנצחת זכרו של סגן ראש הממשלה לשעבר דוד לוי ז"ל - גם הוא חתן פרס ישראל על מפעל חיים. אנו חוששים כי אישור הצעת החוק להנצחת זכרו של הרב דרוקמן בנוסחה הנוכחית עלול לעודד קידום של הצעות חוק להקמת תאגידי הנצחה לאישים לא-רבניים מחלקים שונים של המפה הפוליטית (דוגמת נשיאים וראשי ממשלה שלא הונצחו במסגרת תאגיד חקוק) ללא חשיבה מערכתית ותוך כדי הכבדה נוספת על המנהל הציבורי ועל הקופה הציבורית.

7. באשר לקופה הציבורית, לפי הצעת החוק הקמת המרכז להנצחתו של הרב דרוקמן תמומן מתקציב המדינה בסכום שלא יעלה על חמישה מיליון ש"ח בשנה בשנתיים הראשונות להקמתו וכן מכספי תרומות, ואילו פעילות המרכז תמומן בסכום שלא יעלה על עשרה מיליון ש"ח בשנה וכן מתרומות ומהכנסות שתהיינה למרכז (ס' 24 להצעת החוק). מדובר בסכומים גדולים למדי שמוצע להקצות בתקופה בה מדינת ישראל נמצאת במלחמה מתמשכת והגירעון התקציבי שלה גדל. במצב זה אזרחים רבים ומוסדות פיננסיים שונים בישראל ומחוץ לה מצפים מהמגזר הציבורי בכללותו להתנהל באופן יעיל וחסכוני.

יתרה מזאת, יש לציין כי החוקים שהקימו תאגידי הנצחתם של נשיאים וראשי ממשלות אינם מפרטים את תקרת המימון הציבורי השנתי שיוקצה לטובת התאגיד, וכי החוקים שהקימו את המרכזים להנצחת זכרם של יצחק רבין ומנחם בגין קבעו כי הקמת המרכזים תמומן מכספי תרומות בלבד. גם במובנים האלה הצעת חוק זו היא אפוא תקדימית. בהמשך לכך, הקצאתם של סכומי הכסף האמורים עלולה אפוא להוות תקדים לקביעתו של גובה המימון הציבורי הבסיסי לתאגידי

הנצחה שעשויים להיות מוקמים בעתיד - הן בשלב ההקמה והן בשלב ההפעלה, ובכך להגדיל במצטבר עוד יותר את הנטל התקציבי על קופת המדינה.

8. יצוין כי טענות אלו הועלו ברובן הגדול על ידי כותב שורות אלה בדיונים שקיימה הוועדה עד כה בהצעת החוק וכן בפגישה שהוא קיים עם חבר הכנסת המציע, אולם כאמור הן טרם קיבלו מענה בנוסח החוק המוצע.

9. לנוכח האמור לעיל, אנו קוראים לחברי הוועדה בפרט ולחברי הכנסת בכלל לפעול לשינויה של הצעת החוק המוצעת כך שייקבע בה כי התאגיד המיועד להנצחתו של הרב חיים מאיר דרוקמן זצ"ל ישמש להנצחתם של רבנים בולטים נוספים בציונות הדתית, או לחלופין לקבוע בחוק כי הרב דרוקמן יונצח במסגרת מועצה ציבורית, כפי שמוצע כאמור לעשות במקרה של הרב עובדיה יוסף זצ"ל. מעבר לכך, ברוח דברים שהשמיעו נציגים מטעם הממשלה בדיונים על הצעת החוק, אנו קוראים לחברי הכנסת לגבש יחד עם ממשלת ישראל חקיקה ומדיניות כוללות ועקביות המבוססות על חשיבה ארוכת טווח בדבר הנצחתם של אישים בולטים - רבניים ולא-רבניים - בתולדות המדינה.

בכבוד רב,

ד"ר אייל צור

עמית בכיר, פורום קהלת